

JERICA ZIHERL

Muzej – Museo Lapidarium, Novigrad-Cittanova

Na marginama Zbornika

Autorica teksta iznosi narativni i asocijativni mozaik dugogodišnjih osobnih relacija s Mirjanom Benjak. On se očituju u zajedničkoj stručnoj suradnji u Srednjoj školi „Vladimir Gortan“ Buje, sudjelovanjima na kongresima, stručnim izlaganjima i predavanjima te društvenom i kulturnom angažmanu u Novigradu-Cittanovi. Mozaik, osim toga, obuhvaća srednjoeuropsku kulturnu panoramu, putopisne poveznice i kulturnu animalistiku (mačke). Ističući osobnost Mirjane Benjak kao znanstvenice i eruditkinje prosvjetiteljskih i humanističkih vrijednosti, jasnih nazora o skladu i toleranciji društvenih odnosa, ljubavi prema regionalnim posebnostima s kozmopolitskim načelima, autorica teksta je na tragu metapriče o „etici rada, estetici igre“ u kojoj se osobne i bitne stvari događaju na rubnim prostorima, u graničnom polju, na marginama Zbornika.

Ključne riječi: Mirjana Benjak, Novigrad-Cittanova, suradnja, društveni i kulturni angažman

Uvod

Dok sam pripremala svoj prilog za Zbornik posvećen Mirjani Benjak povodom njezine 70. obljetnice života, našla sam se, kao prijateljica i sugrađanka našeg Novigrada, kao suradnica i sudionica na zajedničkim projektima i društvenim angažmanima, u nedoumici kojim smjerom krenuti s tekstom, čemu dati prioritet. Hoću li naglasak staviti na osobne dojmove o nekom zajedničkom angažmanu, našem prijateljstvu ili, u kratkom napisu, pokazati koliko je poticajno njezino djelovanje u znanosti i kulturi Novigrada-Cittanove, Istre, Hrvatske. O potonjem svjedoči biografija, bibliografija i ostali tekstovi ovog Zbornika. Ipak ima dijelova koji nedostaju, a to se prije svega odnosi na njezin dugogodišnji rad kao srednjoškolske profesorice hrvatskoga jezika u Bujama i na njezin angažman u društvenom i kulturnom životu Novigrada-Cittanove u kojem živi gotovo 70 godina, ali i na neke detalje iz privatne domene.

Prije nego što kažem nešto o tome, navela bih svjetonazor i neke karakteristike osobnosti naše slavljenice, koje se zrcale u njezinu moralnom integritetu kao osobe/ stručnjakinje: intelektualna sveobuhvatnost, isticanje regionalnih posebnosti i

kozmpolitskih načela, izraženi nazori o skladu i toleranciji u društvenim odnosima, posezanje za nekonvencionalnim nastavnim metodama prožetih prosvjetiteljskim i humanističkim vrijednostima te naš osobni odnos utemeljen na specifičnoj prijateljsko-intelektualnoj igri. Kad smo već kod prosvjetiteljstva, sasvim mladi Goethe, jedan od Mirjaninih „pod moraš“ lektira, ovim je riječima formulirao toleranciju: „Kome se igra, neka mu bude.“ Drugim riječima, na tragu smo dualizma o „etici rada, estetici igre“ u kojoj se osobnosti i bitne stvari događaju izvan sustava, na rubnim prostorima, u graničnom polju, na marginama Zbornika. Stoga i naslov ovog teksta koji je preuzet iz opsežne građe enciklopedijskih bilježaka (marginalija) Miroslava Krležę, omiljenog književnika Mirjane Benjak. Moje se bilješke ne navode abecednim redom, one su prije svega narativni i asocijativni mozaik dugogodišnjih osobnih relacija kojima se osvjetljavaju prosvjetno-kulturni prinosi našega zajedničkog rada i življenja.

Avantura zvana Sveti Petar u Šumi

Mirjanu Benjak upoznala sam 1990. godine kada sam se zaposlila kao nastavnica likovne kulture u Srednjoj školi „Vladimir Gortan“ u Bujama. Do tada sam je znala samo po čuvenju, kao kćerku Vere i Nikole, oboje nastavnika u novigradskoj osnovnoj školi te kao gimnazijsku nastavnicu mojih vršnjaka. Znala sam je i po strastvenom odnosu prema knjigama, a s obzirom na podrijetlo – DNK joj je bio upisan.

U Bujama, gdje je radila kao profesorica hrvatskog jezika, održala je, što se mene tiče, nekoliko nezaboravnih predavanja. Mirjanina jezično-stilska analiza Krležinih ostvarenja o književnim likovima/likovnim umjetnicima, ukazivanje na njegovo umijeće verbalnog slikanja, interpretacija bogatstva atributnih sintagmi koje se odnose na boje i oblike, otvorilo mi je, tada netom diplomiranoj povjesničarki umjetnosti, nove pristupe čitanju likovnih djela. I nove, drukčije, metode poučavanja i odnosa prema učenicima.

U srednjoj je školi dvadesetak godina posvetila neposrednom radu s učenicima. Uvidjela je kako se premalo pažnje posvećuje njihovom samostalnom stvaralačkom radu te da je zavičajna nastava zanemarena. Postala je svjesna kako *ex katedra* nastava traži druge prostore. Bio je to povod da školske godine 1992./1993. pokrene i vodi projekt „Sveti Petar u Šumi – baština koju valja upoznati i sačuvati“. Taj projekt, prvi takve vrste u Istri, ako ne i šire, afirmirao je nekonvencionalan oblik nastave, omogućujući korelacijsko-integracijski pristup sadržajima iz književnosti, povijesti, povijesti umjetnosti i glazbe. Suradnici su joj bili učenici jednog razreda matematičke gimnazije i nekoliko njezinih mladih kolega: Vladimir Torbica (mentor za povijest), Ivana Paula Gortan (mentorica za glazbu) i ja (mentorica za povijest

umjetnosti). Odlazak naše vesele družine u Sveti Petar u Šumi, gdje su se učenici na samom mjestu pripremali za govorno predstavljanje tog vrijednog, ali u ono vrijeme zapuštenog sakralnog kompleksa, bio je nesvakidašnji, novina u to vrijeme, a da ne spominjem kako je plijenio pozornost i znatiželju mnogih. Početkom svibnja 1993. godine održan je školski dan posvećen tom spomeniku kulture – učenici su sami svojim kolegama, kolegicama i nastavnicima govorili o povijesti, arhitekturi i elementima samostanskog kompleksa, o pavlinima i njihovoj književnosti, jeziku, navikama, ljekarništvu, glazbi. I nije naša voditeljica Benjakica (kako su je zvali učenici) stala na tome. Još jednom su učenici ponovili svoj nastup pred studentima kroatistike iz Ljubljane i Klagenfurta, a snimljena je video kasete i tiskana knjižica s učeničkim tekstovima. (I ne manje važno, učenici su sami našli sponzore koji su financijskim sredstvima omogućili realizaciju te njezine plemenite ideje). Rekli bismo umjetničkim terminom, pravi *Gesamtkunstwerk*.

I danas je Sveti Petar u Šumi ostao naša nezaboravna nastavna avantura i poveznica koje se s nostalgijom rado sjećamo. Svi smo nešto naučili: učenici o vrijednosti kulturne baštine svoga šireg zavičaja, nastavnici o novim metodama rada, a brojni su se slušatelji, gledatelji i čitatelji upoznali s bogatstvom zanemarenog spomenika kulture.

Razlog više da se, nakon mog rastanka s bujskom srednjom školom, naša dinamična suradnja, koja je prerasla u prijateljsko-intelektualnu igru, nastavi.

Novigrad-Cittanova

U godini smo 1994., kada smo u Novigradu osnovali Komisiju za zaštitu spomenika kulture, čija je aktivna članica bila i Mirjana Benjak – ni jedan tekst nije prošao bez njezine korekture ili lekture. Slobodno mogu reći da nas je naučila kako se vode sastanci, pišu zapisnici ili molbe, arhivira dokumentacija. Njezine opetovane, no uvijek dobronamjerne upute o pismenoj akribičnosti, konciznosti sadržaja, uvelike su mi kasnije koristile kod pisanja znanstvenih radova i doktorske disertacije. Komisija je pokrenula mnoge projekte, od arheoloških istraživanja, sanacije crkve sv. Agate do opsežnog zahvata restauracije i premještanja antičkih i (rano)srednjovjekovnih kamenih spomenika (nekadašnjeg Lapidarija), koji je na koncu rezultirao izgradnjom prvog novigradskog muzeja.

Iste smo godine, u suradnji s novigradskom Turističkom zajednicom, izdali brošuru *Novigrad, vodič kulturno-povijesnih spomenika*. Ta je knjižica, u osnovi sljednica knjige *Cittanova d'Istria* Luigija Parentina (1974), ocrtala najvažnije dijelove iz bogate novigradske prošlosti, što je u ono vrijeme predstavljalo odmak od uobičajenih turističkih promotivnih materijala. Bila je sretne sudbine: toliko je bila tražena da je

doživjela dva izdanja, redigirana i dopunjena (1998, 2006). Ni jedno izdanje nije tiskano bez prethodnog čitanja i lekture Mirjane Benjak. Niti dva novigradska zbornika – s Međunarodnog skupa *S koje strane granice* (1998) i *Novigrad-Cittanova 599-1999* (2002) – nisu prošla bez nje. Kao članica Upravnog vijeća Pučkog otvorenog učilišta Novigrad-Cittanova aktivno je sudjelovala u organizaciji skupova, a nerijetko i s vlastitim izlaganjima. Svojom radnom energijom, strpljenjem prema suradnicima i ljubavlju prema svome gradu, uvelike je pridonijela uspješnosti skupova na kojem su sudjelovali mnogi od njezinih kolega i kolegica, znanstvenika i književnika. Spomenimo samo naše susrete i razgovore s Fulvijom Tomizzom čiji je tekst *In mezzo alla frontiera*, objavljen u zborniku *S koje strane granice*. U njemu autor na svojstven i specifičan način kruži prošlošću i sadašnjošću, strpljivo obnavljajući sjećanje na izgubljeno, sanjajući i nadajući se sigurnosti i miru, a krug počinje i završava u zavičaju. O tome je pisala i Mirjana Benjak, posežući za Tomizzinim romanom-prvijencem *Materadom* kao primjerom lingvostilističke interpretacije književnog ostvarenja u okviru zavičajne nastave. Brojna su njezina predavanja i tekstovi o zavičajnoj nastavi i istarskom kulturnom identitetu: od primjene principa zavičajnosti Tone Peruška, lektirne obrade Balotine *Tijesne zemlje*, interpretacije *Istarskog razvoda* bez „kunfina“, empirijskog istraživanja recepcije jezika sredine (venetskog dijalekta) u bilingvalnom miljeu, do zalaganja za afirmaciju teorije interkulturalizma u nastavi. Njezine metodičke smjernice naišle su na pozitivan odjek u (istarskim) osnovnim i srednjim školama, o čemu svjedoče seminari za cjeloživotno obrazovanje na kojima je sudjelovala. Kao stručnjakinja bila je članicom raznih strukovnih komisija, između ostaloga i predsjednicom Komisije za književnost i izdavaštvo Odjela za kulturu, prosvjetu i sport Istarske županije (1998).

A nama, koji smo radili i družili se s njom, svoje je znanje prenosila na neposredan način pa smo se bolje upoznali s pojmovima granice, graničnog prostora, suživota, dvojezičnosti, multikulturalnosti i interkulturalnosti istarskog mikrosvijeta uronjenog u europsku kulturnu slojevitost. Iako granica (prema Italiji) nama Novigrađanima nije daleko, uvijek smo je bili svjesni pa smo je u svakodnevnom životu pokušavali zanemariti prelazeći je na što nonšalantniji način. U vrijeme Jugoslavije, vrlo često sam s Mirjanom išla preko granice po „špežu“ gdje smo s veseljem i olakšanjem (granica je granica) nerijetko susretale carinike koji su joj nekada bili učenici u Bujama.

Također smo se, zahvaljujući njoj, upoznali s mitteleuropskom književnosti. Dugo se i konstantno bavila njome te je sudjelovala na skupovima srednjoeuropskih književnika i povjesničara, a nas je uvela u djela Milana Kundere i Drage Jančara, u termine *kultura malih naroda* i *kultura granica*. Nastojala je i svojim učenicima, kasnije i studentima, približiti *književnost s granice* kao zaseban fenomen u okviru

europskog kulturnog prostora. I opet na sebi svojstven način – podcrtavajući horizont civilizacijskog i kulturnog ishodišta, pri čemu je uslojavala, a ne pojednostavljivala razinu promatranja.

Vratimo se u Novigrad, u razdoblje s kraja drugog i početkom trećeg tisućljeća, kada smo zajedno s Vladimirom Torbicom (njezinim nekadašnjim učenikom) aktivno sudjelovali u nizu programa i projekata. Tako je ona, pored aktivnosti u Vijeću Pučkog učilišta i oko zaštite spomenika, bila članicom Komisije za imenovanje ulica i parkova, Radne grupe za izradu prijedloga Statuta Grada Novigrada, Komisije za dodjelu priznanja i nagrada Grada Novigrada. Sve te aktivnostima iznjedrile su i naglasile osobine i sposobnosti Mirjane Benjak za koje je malo tko naslućivao da ih posjeduje: kulturni, odnjevovani senzibilitet radoznale istraživačice i kritičarke, nadarene komparativnim prednostima u sagledavanju slojevitosti vremena i njihova izraza. Tu je svoju osobnost pretočila u riječi kao autorica teksta u foto-monografiji *Novigrad samozatajan grad / Il fascino discreto di Cittanova* (2011).

Pored toga vrijedi navesti i njezinu sklonost prema umjetnosti. U više od dva desetljeća u novigradskoj Galeriji Rigo priredila sam brojne izložbe istaknutih hrvatskih i stranih umjetnika. Dugačak je popis kataloga koje je lektorirala, a još duži onaj s izložbama na koje je redovito dolazila. S nekim je umjetnicima, kao što su Ivan Picelj i Getulio Alviani, uspostavila iskrena prijateljstva, „začinjena“ dugim otvorenim raspravama o umjetnosti, umjetničkom činu, ulozi umjetnika u društvu... (nerijetko uz čašu dobra vina i delicija iz kuće Zihrel-Božić). Posve osoban odnos imala je i još ima sa Đaninom Božićem. Stoga mu je bez zadržke i s neskrivenom radošću povjerila oblikovanje ovog Zbornika na čijoj je naslovnici njegov rad. Ove bi marginalije bile nepotpune kad ne bismo spomenuli Mirjanino i Đaninovo druženje za štednjakom. Oni nam, naime, ima tome već 20-ak godina zaredom, pred svaki Božić pripremaju novigradske fritule prema tradicionalnom receptu, koji je Mirjana naučila od novigradskih nonica, a koje se po sastojcima (jabuke, orasi, lješnjaci, groždice, suhe smokve, čokolada itd.) i pripremi (prvo se kuhaju pa prže u maslinovu ulju) razlikuju od uobičajenih fritula.

Ovom prilikom valja istaknuti i Mirjanin sasvim osoban odnos koji njeguje prema svojim Novigradanima. Pisanje o tome prekoračilo bi opseg ovog teksta, no zasigurno neću pogriješiti ako kažem da je njihovo poštovanje obostrano. I ljubav, također.

Lijeva i desna hemisfera

Kod Mirjane Benjak postoji jedna „lijeva“ konstanta, koju je moguće iskazati samo riječima koje izlaze iz uobičajenih okvira slavljeničkih zbornika. Odlomak koji slijedi,

s nenametljivom etičkom porukom, kao kod rijetko kojeg slavljénika uspijeva biti ispunjen i ispunjujući u isti mah.

Podijelimo li ljude kod kojih je jedna strana polutke (hemisfere) mozga nadvladala drugu, tada bismo Mirjanu mogli svrstati u one „lijeve“ (kod kojih je prisutnija logička, analitička, racionalna strana s naglašenim osjećajem prema jeziku, govoru, pisanju i znanosti). A mi, subjektivni „desni“, s kojima se najčešće druží (a za koje se kaže da su osjećajni, intuitivni i kreativni), vrlo često nepravedno zapostavljamo postojanje one druge, objektivne strane istog svijeta. U tome nam, svojim staloženim, uvjerljivim i vrlo učinkovitim metodama pomaže Mirjana Benjak. Ona ne odvaja, već povezuje te dvije polovice, uči neke od nas da ono što vidimo, čitamo i naslućujemo našom desnom stranom, prevedemo lijevom u riječi, budemo artikulirani, „pametniji“, precizniji. Vjerojatno je to razlog zašto profesorica ima mnogo zahvalnih učenika, studenata, kolega i, nadasve, prijatelja.

Dubina lijevog i desnog pogleda, njihova širina uvida, rijedak su dar u vremenu uskih, specijalističkih interesa koji, ma koliko opravdani i dragocjeni, nerijetko zaboravljaju činjenice da smo funkcionalni dio sveobuhvatnije cjeline onih napora čovječanstva koji, mijenjajući lice stvarnosti, istovremeno mijenjaju i načine naših osjećaja i mišljenja. Društvu onih što podjednako ljudskom strašću i znanstvenom akribijom pristupaju predmetu svog interesa – svejedno radi li se o fenomenu prošlosti ili sadašnjosti, znanosti ili umjetnosti, knjizi ili stripu, Novigradu-Cittanovi ili Zagrebu – pripada Mirjana Benjak.

Mačji zaključak

Umjesto zaključka navodimo još jednu njezinu bezuvjetnu ljubav (osim knjiga). Mnogima koji je znaju poznato je da su mačke posebno poglavlje njezina života, takoreći – zaštitni znak naše slavljénice. Ne trebamo posegnuti za teorijama kulturne zoologije, specizma ili ekofeminizma, u nas sve prisutnijih i glasnijih disciplina, jer za Mirjanu Benjak – oduvijek – mačke nisu samo životinje (ne-ljudska bića). Njezin odnos prema mačkama možemo nazrijeti u anegdoti iz pripovijesti Lewisa Carolla *Alisa i čarobno ogledalo* u kojoj se raspreda o tome može li mačka odgovoriti s *da* ili *ne* na pitanje koje joj je postavljeno. Mirjana se, u to možemo biti sigurni, slaže s Irenom Lukšić, koja ne samo da smatra da je mačji govor jedna vrsta komunikacije, nego, u djelu *Klasici ostavljeni mačkama*, piše o tome što mačke čitaju i kako mačke čitaju knjige.

Što se Mirjane Benjak tiče, Mačke (s velikim M) svojom neponovljivošću i upečatljivošću pripadaju zajedničkome svijetu ljudskih i ne-ljudskih bića. Ako je ona,

živeči s Mačkama, naučila kako poštovati i voljeti drukčija (ne)bića, onda možemo sa sigurnošću reći da smo mi, družeći se i radeći s Mirjanom, naučili da svako biće ima (pravo na) svoje stajalište, svoju osobnost, svoj način razmišljanja i svoj stil.

Ai margini della Raccolta

L'autrice del testo riporta un mosaico narrativo e associativo delle pluriennali relazioni personali con Mirjana Benjak, realizzate attraverso la professionale collaborazione comune nella scuola superiore „Vladimir Gortan” a Buie, le partecipazioni ai convegni, le relazioni e lezioni professionali tenute, l'impegno sociale e culturale a Novigrad-Cittanova e poi dal panorama culturale mitteleuropeo e dai nessi relativi ai testi di viaggio fino all'animalistica culturale (gatti). Accentuando la personalità di Mirjana Benjak quale scienziata ed erudita di valori illuministici ed umanistici, le sue massime di armonia e tolleranza, di amore verso le peculiarità regionali, nonché i suoi principi cosmopoliti, l'autrice è sulla traccia di un metaracconto “sull'etica di lavoro, sull'estetica di gioco” in cui le cose importanti e personali avvengono nelle aree marginali, nel campo di confine, ai margini della raccolta.

Parole chiave: Mirjana Benjak, Novigrad-Cittanova, collaborazione, impegno sociale e culturale

Na marginah Zbornika

Besedilo je narativni in asociativni mozaik, v katerem avtorica opisuje dolgoletne osebne stike z Mirjano Benjak. Ti zajemajo strokovno sodelovanje v Srednji šoli „Vladimirja Gortana” v Bujah, sodelovanje na kongresih, strokovnih predstavitev in predavanjih, pri družbenem in kulturnem delovanju v Novigradu-Cittanovi; segli so vse od srednjeevropske kulturne panorame in potopisnih povezav do kulturne animalistike (mačke). Avtorica prispevka, poudarjajoč odlike Mirjane Benjak, znanstvenice in eruditke razsvetljenskih in humanističnih vrednot, nazorov o sožitju in strpnosti, ljubezni do regionalnih posebnosti in kozmopolitskih načel, odstira metazgodbo o „etiki dela, estetiki igre”, v kateri se posebnosti in tisto bistveno dogajajo na robnih prostorih, v mejnem polju, na marginah Zbornika.

Ključne besede: Mirjana Benjak, Novigrad-Cittanova, sodelovanje, družbeno in kulturno delovanje